MEMORABLE

Европейски сборник с културни практики, благоприятни за хора с деменция

Съфинансирано от Европейския съюз

ЗА ТАЗИ ПУБЛИКАЦИЯ

Настоящият сборник е публикация, изготвена в рамките на проекта “Memorable” по програма “Еразъм+” (декември 2024 г. – май 2027 г.), който има за цел да насърчи общество, настроено приятелски към деменцията. Проектът се фокусира върху обучението на доброволци, (не)формални болногледачи, хора на изкуството и заинтересовани страни в областта на културата, за да помогне на културните институции да станат по-гостоприемни и достъпни за хората, живеещи с деменция. За да се информира тази инициатива, бяха проведени интервюта и документни проучвания в страните партньори – България, Германия, Нидерландия, Португалия и Ирландия, чрез които бяха събрани ценни прозрения от възрастни хора, които споделиха личния си опит.

АВТОРИ

ISIS Институт по Социална Инфраструктура (Германия)
Яна Екерт
Винсент Холцапфел
Йеспер Шулце

Гражданско сдружение „Алцхаймер България“ (България)
Ирина Илиева
Кристия Иванова
Мая Маринова

Дъблински градски университет (Ирландия)
Каролина Корнехо
Кристин О’Кели

SHINE 2Europe (Португалия)
Инес Сааведра
Флавия Родригес
Карина Дантас

AFEdemy (Нидерландия)
Дьовъртье ван Боекел
Барт Борше

БЛАГОДАРНОСТИ

Бихме искали да благодарим на всички респонденти, които любезно се съгласиха да споделят своите истории с нас. Бихме искали да благодарим и на експертите, които се съгласиха да разговарят с нас и ни дадоха представа за националните особености.

ГРАФИЧЕН ДИЗАЙНЕР

Рейчъл Тилкок, **SHINE**

Съфинансирано от Европейския съюз

Финансирано от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче принадлежат изцяло на техния(ите) автор(и) и не отразяват непременно възгледите и мненията на Европейския съюз или на Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (EACEA). За тях не носи отговорност нито Европейският съюз, нито EACEA.

© 2025 Memorable Consortium

Тази публикация е лицензирана под Creative Commons Attribution - ShareAlike 4.0 (CC BYSA 4.0) Interna-tional License.

Изключение: Цитатите на нашите интервюирани лица са лицензирани съгласно Международна лицензия Creative Commons Attrib-utionNonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0).

Съдържание

01 Резюме 5

02 Изкуства, култура и деменция – създаване на смислени връзки 6

03 Значението и потенциалът на културното участие в грижите за деменция 8

04 Предизвикателства и изисквания 14

05 Текущо състояние на културните институции, настроени приятелски към деменцията, в Европа 24

06 Примери за добри практики за културни пространства, настроени приятелски към деменцията 28

- Движение към музика: включване на деменцията, Dun Laoghaire [Ирландия] 28
- Rap-Cd Reminitenz [Германия] 30
- Switch2move [Холандия] 31
- Проект Azure: Обиколки на културни институции [Ирландия] 32
- Проект AIDA (Общуване с хора с Алцхаймер чрез дигитални средства и изкуства) [Италия, Гърция, Ирландия, България, Словения] 34
- Виртуални обиколки на културно-исторически обекти [България] 35
- Länger Fit Durch Musik! [Германия] 36
- Marcar O Lugar - Encontros No Museu [Португалия] 38
- Хор Forget Me Nots [Ирландия] 40
- Eu No Museu [Португалия] 42
- Kennst Du Noch? [Германия] 44
- Je Kunt Me Gerust Een Geheim Vertellen [Холандия] 45

07 Източници 47

01

Резюме

Този сборник разглежда ролята на художествените и културните дейности за подобряване на качеството на живот на хората, живеещи с деменция. Въз основа на данни от България, Германия, Ирландия, Нидерландия и Португалия, тази публикация показва как културното участие може да насърчи себеизразяването, да укрепи идентичността и да подобри социалното включване на хората, живеещи с деменция.

Основните данни подчертават емоционалните, когнитивните и социалните ползи от участието в културни дейности. Тези дейности предлагат алтернативни средства за комуникация и себеизразяване, особено когато вербалният език и конвенционалната когнитивна обработка намаляват. Участието в културния живот помага за запазване и утвърждаване на личността и създава приемственост между личната история и настоящия опит. Освен това подобрява емоционалното и психичното здраве, намалява социалната изолация и изгражда социални мрежи.

Този сборник подчертава значението на ориентираните към личността, гъвкави и приобщаващи подходи към културните интервенции. Успешното културно участие изисква дейностите да бъдат съобразени с индивидуалните нужди, предпочитания и способности. Необходими са и устойчиви политически мерки и практики, включително интегриране на изкуствата и културата в здравните системи и рамките на културната политика.

За да се постигнат тези цели, трябва да се създадат достъпни културни пространства, да се осигури целенасочено обучение за културни посредници и специалисти по грижи и да се осигури стабилна финансова подкрепа.

02

Изкуства, култура и деменция – създаване на смислени връзки

Културата ни свързва. Тя предизвиква радост, вдъхновение и чувство за принадлежност – ценности, които остават от съществено значение за хората, живеещи с деменция. Художествените и културни дейности могат да осигурят моменти на себеизразяване, да укрепят идентичността и да отворят пътища към участие и приобщаване, дори когато когнитивните способности се променят. Те също така създават пространство за споделени преживявания между хората, живеещи с деменция, техните семейства, болногледачи, художници и професионалисти от сферата на културата – обогатявайки всички участници.

Този сборник обединява идеи от пет европейски държави – България, Германия, Ирландия, Нидерландия и Португалия – за да проучи как изкуствата и културата могат да подобрят качеството на живот на хората, живеещи с деменция. Въз основа на емпирични изследвания, експертни интервюта и примери от практиката, тази публикация подчертава влиятелната роля на творческата ангажираност за насърчаване на благосъстоянието, социалната връзка и достойнството.

Събраните данни не само показват положителното въздействие на художествените и културните дейности, но също така подчертават значението на личностно-ориентираните, гъвкави и приобщаващи подходи. Хората, живеещи с деменция, носят със себе си разнообразен житейски опит, предпочитания и нужди – успешното културно участие трябва да уважава тази уникалност и да се адаптира спрямо нея.

В същото време има практически и организационни аспекти, които трябва да се вземат предвид: Какви умения и знания са необходими на тези, които придружават хората, живеещи с деменция в културна среда – било то членове на семейството, доброволци, художници или служители в културна институция? Какви подкрепящи структури улесняват участието? Какви промени в мисленето или политиката са необходими, за да стане културният живот наистина достъпен за всички?

Настоящият сборник разглежда тези въпроси, като предоставя преглед на съществуващите предизвикателства и изисквания за обучение, както и описва обещаващи политически инициативи в участващите страни. Преди всичко, той вдъхва живот на примери от тази област – проекти и идеи, които показват как културното участие на хората, живеещи с деменция, може да бъде творчески и успешно реализирано.

Следващите глави са покана за размисъл, учене и оформяне на по-приобщаващ и приятелски настроен към деменцията културен пейзаж – където всеки се чувства добре дошъл и ценен.

Деменцията не е специфично заболяване. Това е общ термин, който обхваща различни симптоми, свързани със спад в паметта или други когнитивни способности. Симптомите включват загуба на паметта, нарушена преценка и промени в настроението и поведението. Деменцията може да има различни причини и да бъде свързана с различни заболявания.

Най-честата форма на деменция е болестта на Алцхаймер, която представлява 60 до 80% от случаите. Симптомите обикновено започват с лека загуба на паметта и прогресират до тежко увреждане. Но може да има и други медицински причини. Всяка форма на деменция има различни характеристики и модели на прогресия, но всички водят до когнитивен спад. Деменцията често погрешно се нарича “сенилност” или “сенилна деменция”, отразявайки широко разпространеното погрешно схващане, че когнитивният спад е неизбежна последица от стареенето.

03

Значението и потенциалът на културното участие в грижите за деменция

В различни контексти – от Германия до Ирландия, Нидерландия, Португалия и България – събраните данни от проекта “Memorable” и свързаните с него проучвания разкриват общи теми във връзка с емоционалните, когнитивните и социалните ползи от участието в културни дейности. Тези наблюдения не само подчертават потенциала за лично обогатяване сред хората, живеещи с деменция, но също така посочват по-широки обществени възможности за насърчаване на приобщаването, намаляване на стигмата и преопределяне на обществото разбиране за това какво означава да живееш с това състояние.

КУЛТУРНОТО УЧАСТИЕ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА СВЪРЗВАНЕ И ИЗРАЗЯВАНЕ

Централна нишка, произтичаща от изследването, е, че културното участие предлага ценно алтернативно средство за комуникация и себеизразяване. С напредването на деменцията вербалният език и конвенционалните форми на когнитивна обработка могат да бъдат нарушени, което от своя страна засяга способността за поддържане на социални взаимоотношения и лична идентичност (Begley et al., 2023; Leung et al., 2021). Въпреки това, изкуствата - било то чрез музика, визуални изкуства, театър, танци или разказване на истории - дават възможност за други, невербални канали за взаимодействие и създаване на смисъл. Това прозрение, отбелязано ясно в немския контекст (BMFSFJ, 2020), предполага, че дори когато езиковите способности намаляват, хората могат да продължат да комуникират чувства, предпочитания и спомени чрез творчески средства.

Ирландски открития утвърждават тази гледна точка, като фасилитаторите и болногледачите описват моменти, в които хората, живеещи с деменция, са били в състояние да се ангажират дълбоко и автентично чрез музика, поезия или визуални изкуства, често изненадвайки хората около тях със своето емоционално присъствие и отзивчивост. Тези моменти на връзка не изискват непременно предварително художествено обучение или опит; по-скоро те потвърждават присъщата креативност и свобода на действие, които остават достъпни за хората, живеещи с деменция, независимо от тяхното когнитивно състояние. Този потенциал за артистично себеизразяване е едновременно овластяващ за участниците и обогатяващ за техните

> “Креативността се запазва при деменцията – тя може да се види и това придава благополучие и достойнство.”
>
> (Филипа Анисету, Експерт от Алцхаймер Португалия)

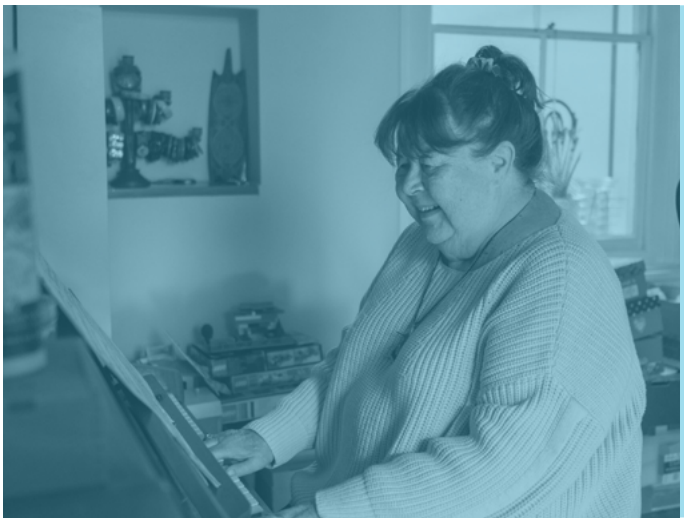
> “Просто пеенето като група [...] изглежда много ефективно за самите резиденти или участниците в дневния център, и ако има членове на семейството и ако има персонал там, а също и за нас.”
>
> (Музикант и фасилитатор, мъж, Ирландия)

болногледачи, членове на семейството и общности (Cornejo et al., 2025; Chancellor et al., 2014).

БЛАГОПОЛУЧИЕ, ИДЕНТИЧНОСТ И СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ

Отвъд непосредствените форми на изразяване, културното участие играе жизненоважна роля за запазването и насърчаването на идентичността. Деменцията често нарушава самочувствието на човека, тъй като автобиографичната памет, езиковите умения и ежедневното функциониране стават разпокъсани. И все пак артистичните дейности предлагат начини за възстановяване и утвърждаване на идентичността, както в миналото, така и в настоящето. В Ирландия проектите за правене на музика и писане на песни бяха описани като улавящи наследството и житейските истории на участниците, като по този начин предлагат приемственост между личната история и настоящия опит. По подобен начин изследване от България подчертава как участието в познати културни и духовни практики – включително традиционна музика, религиозни церемонии и разказване на истории в общността – позволява на хората да останат свързани със своите културни корени и лични ценности, поддържайки чувство за цел и принадлежност (Ilieva et al., 2025).

Тази функция на културната ангажираност като средство за приемственост на идентичността е особено важна в грижите за деменция, където поддържането на самосъзнание и усещане за личност е от решаващо значение за психологическото благополучие. Такива дейности също служат за хуманизиране и придаване на достойнство на живота с деменция в очите на другите. Фасилитатори, болногледачи и изследователи в различни

> “Тя обичаше музиката. За нея, която имаше толкова много проблеми с паметта, беше много успокояващо да си спомни текстовете на песните... Тя пееше, дори танцуваше понякога, на Болеро на Равел... Хареса ни изключително много”.
>
> (Формален болногледач, жена, Ирландия)

страни отбелязват, че когато хората с деменция участват в културния живот – независимо дали чрез съвместно създаване, представяне или просто смислено наблюдение – те са публично видими като допринасящи, а не просто като пасивни получатели на грижи. По този начин културното участие действа като инструмент за социално включване, разбивайки стигмата и маргинализацията, които толкова често съпътстват диагнозата деменция (Phillipson et al., 2019)..

"Той все още има своите хора [в хора]. Той е очарован. (...) Тази сутрин беше очевидно: от момента, в който се присъедини към хора, съпругът ми сияеше. Беше толкова красиво."

(Неформален болногледач на съпруга си, Германия)

ПОДОБРЯВАНЕ НА ЕМОЦИОНАЛНОТО И ПСИХИЧНОТО ЗДРАВЕ

Друга идентифицирана обща тема е въздействието на културните дейности върху емоционалното и психичното здраве. Тревожността, депресията, апатията и възбудата са често срещани некогнитивни симптоми при деменция (Leung et al., 2021) и интервенциите, които могат да облекчат тези състояния, имат голяма стойност при липса на лечебни процедури. Доказателства от множество страни показват, че участието в изкуствата може да подобри настроението, да намали стреса и психологическия стрес и да увеличи цялостното удоволствие и ангажираност с живота. В Нидерландия, например, широкомащабни проучвания като "Kunst in de Zorg" (Groot et al., 2021) разкриват, че възрастните хора – включително много хора с деменция – изпитват радост, отмора и жизненост, когато участват в художествени проекти. Подобни резултати се наблюдават в португалски музейни инициативи, където дори кратките сесии на творческа ангажираност водят до измерими подобрения в настроението и благосъстоянието, независимо от стадия на деменция (Gomes et al., n.d.). Важно е, че тези емоционални ползи се простират отвъд хората, пряко засегнати от деменция. Болногледачите и членовете на семейството също съобщават за подобрено качество на взаимоотношенията, намалено напрежение и подновено чувство на споделено удоволствие, когато участват в културни дейности заедно с близките си. Тази двойна полза подчертава релационния характер на културното участие, осигурявайки не само лично обогатяване, но и възможности за подхранване на връзка и взаимно разбирателство в рамките на динамиката на полагане на грижи (Regier, et al., 2017).

ИЗГРАЖДАНЕ НА СОЦИАЛНИ МРЕЖИ И НАМАЛЯВАНЕ НА ИЗОЛАЦИЯТА

Деменцията често води до социално отдръпване, изолация и изключване от обществения живот. Културните интервенции обаче са показали, че противодействат на тези тенденции, като създават пространства за социално взаимодействие, взаимно признаване и принадлежност към общността. В България, Португалия, Нидерландия и Ирландия фасилитатори и изследователи описаха как груповите художествени сесии насърчават приятелствата, взаимната подкрепа и чувството за солидарност между участниците и техните семейства. Въпреки че тези дейности са редки, те предоставят ценни възможности за социализация, позволявайки на хората, живеещи с деменция, да се "чувстват като всички останали" и да участват в колективния живот при равни условия.

Приобщаващите културни формати също така предоставят възможности за интегриране на хората с деменция в по-широк обществен контекст. В Германия беше подчертано значението на разработването на културни предложения, които не са разделени или ограничени до "специална" публика. Вместо това се наблюдава нарастващо признание, че културните програми трябва да бъдат замислени с и от хора, живеещи с деменция, а не само за тях. Такива приобщаващи подходи предизвикват наративите, фокусирани върху дефицита, които твърде често доминират в грижите за деменция, насърчавайки вместо това етоса на компетентност, принос и съвместно създаване (BMFSFJ, 2020).

Тези прозрения резонират с подобни развития в Португалия, където музейни инициативи като "concurMiD" (мрежа от португалски музеи за включване в контекста на деменцията) имат за цел да обучат служители в културни институции да се ангажират смислено с участниците с деменция, като гарантират, че обществените културни пространства остават отворени, приветливи и достъпни за всички. Тази визия за култура, „настроена приятелски към деменцията", вградена не само в институциите за грижи, но и в ежедневната социална и гражданска среда, сочи към по-широко преосмисляне на дизайна на общността, политиката в областта на изкуствата и социалната инфраструктура (van Boekel et al., 2025).

"Мисля, че трябва да внимаваме да не създаваме с нашите добри намерения едно общество за "болни хора" и друго за "здрави хора". [...] Тогава се създава същото нещо, което направихме със старческите домове: включване в рамките на изключването."

(Теун Тоебес, иноватор в здравеопазването и специалист по етика на грижите, Нидерландия)

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПЕРСОНАЛИЗИРАНИ ИНТЕРВЕНЦИИ

Общ фактор във всички контексти е необходимостта от персонализиране на културните интервенции. Преживяванията с деменция варират значително в зависимост от индивидуалния произход, интереси, стадия на заболяването и личността. Следователно няма културен формат, който да е еднакво подходящ за всички участници. Респондентите в проекта “Memorable” подчертават, че най-ефективните мерки са тези, които отчитат личната история, културните предпочитания и настоящите функционални способности. Някои хора реагират много силно на музиката и пеенето, докато други намират смисъл във визуалните изкуства, занаятите, театъра или градинарството. Вече широкият спектър от културни и художествени дейности предлага голям потенциал за приложение в тази област.

В Нидерландия докладът “Movisie” (2018г.) подчертава важността на приспособяването на дейностите към интересите на участниците, включването на професионални творци и предоставянето на институционална подкрепа за такива програми. По същия начин, констатациите на Regier, Hodgson and Gitlin (2017) посочват решаващата роля на подходящата продължителност, знаци и фактори на околната среда за оптимизиране на участието в различни етапи на деменция. Такава адаптация не само повишава ефективността на културните интервенции, но също така утвърждава достойнството и личността на участниците и ги признава като уникални личности със специфични житейски истории и желания.

КЪМ КУЛТУРНО БЪДЕЩЕ, ПРИОБЩАВАЩО ХОРАТА С ДЕМЕНЦИЯ

Комбинирани, тези открития илюстрират многоизмерната стойност на културното участие в грижите за деменция. Изкуствата и културните дейности предлагат повече от просто развлечение или забавление; те са средства за изразяване, идентичност, общност и благополучие. Те позволяват на хората, живеещи с деменция, да се свързват смислено с другите, да поддържат самосъзнание и усещане за личност и да поемат активна роля в обществото, принос, който е от полза не само за самите хора, но и за техните семейства, болногледачи и по-широки общности.

Въз основа на тези обещаващи практики, бъдещите усилия трябва да се съсредоточат върху разширяване на достъпа до културно участие. Това включва вграждане на приобщаващ дизайн в основните културни институции и гарантиране, че интервенциите, базирани на изкуствата, не са случаен лукс, а основен компонент на холистичната грижа за деменция. Това изисква координация между здравните служби, културните организации, образователните органи и политиците, заедно с продължаване на изследванията за усъвършенстване и оценка на интервенциите.

В крайна сметка разнообразният опит, събран в Германия, Ирландия, Нидерландия, Португалия и България, води до общ извод: хората, живеещи с деменция, независимо от стадия или тежестта, запазват фундаментална нужда и право да участват в културния и творческия живот на своите общности. Подкрепата за това участие не е просто въпрос на терапевтична полза; това е въпрос на достойнство, справедливост и социално включване.

04

Предизвикателства и изисквания

> “Мисля, че най-голямото препятствие е да приемаш хората такива, каквито са в момента. Това може да бъде предизвикателство на обществени места.”
>
> (Сузане Шмид-Нойбауер, съветник, художник, ръководител на уъркшоп - Австрия)

Както беше показано в предишните глави, артистичните и културни дейности могат значително да обогатят живота на хората, живеещи с деменция, предоставяйки моменти на радост, връзка и себеизразяване. Тези преживявания са високо ценени – не само от пряко засегнатите, но и от техните семейства, болногледачи и обществото.

Въпреки това, за да може културното участие да разгърне пълния си потенциал, трябва да бъдат изпълнени някои важни условия. Те се отнасят до житейските обстоятелства на хората с деменция и до структурите и подходите в културните институции и заведенията за грижи. Важно е да се подчертае също, че различните държави са на различни етапи, когато става въпрос за установени процеси и програми за създаване на пространства, настроени приятелски към деменцията.

УСЛОВИЯ НА ЖИВОТ И ИНДИВИДУАЛНИ НУЖДИ

Възможностите за културно участие са тясно свързани с индивидуалните житейски ситуации и варират съответно. Хората, живеещи у дома, могат да се сблъскат с предизвикателства като намалена подвижност, ограничена подкрепа от членове на семейството поради времеви ограничения, чувство на изолация или въздействие на обществената стигма (Cornejo, C. et al., 2025).

"Не обичам да ходя сам; Това ме кара да се чувствам по-изолиран."

(Човек, живеещ с деменция, България)

В домовете за резидентни грижи културните дейности често са част от организирани групови предложения, които могат да улеснят достъпа. Въпреки това има пространство за по-нататъшно подобряване на тези дейности, като се предлагат повече възможности за индивидуализиран дизайн, лично изразяване и гъвкавост. Подкрепата и обучението на персонала, насочени към персонализиране на културните преживявания, могат да имат ценен принос за това (Hatton, 2021).

"Разнообразието от различни отправни точки беше твърде голямо, за да се отрази справедливо на всички."

(Андреа Браун, екскурзовод, Германия, за различната степен на заболяване като предизвикателство Netzwerk Kultur und Demenz, 2021:36)

С напредването на заболяването когнитивните промени могат да повлияят на това как хората участват социално и културно. Решенията за дейности понякога се вземат без участието на човека, живеещ с деменция, което може неволно да ограничи чувството му за автономност и самоопределение. В същото време хората в тяхната среда - приятели, съседи или дори професионални болногледачи - може да се чувстват несигурни как да се ангажират, водещо до колебание или свръхзащита, което може неволно да засили изолацията (Holzapfel et al., 2025).

Интервютата потвърждават, че много хора, живеещи с деменция, продължават да желаят смислени дейности, социална връзка и признаване на своята идентичност. Изкуствата и културата могат да допринесат значително за изпълнението на тези желания. За да се случи това обаче, програмите трябва да бъдат проектирани така, че да бъдат лесно достъпни, ясно комуникирани и подходящи за индивидуалните интереси и нужди.

“Хората не искат да се забавляват; хората искат смислен живот.”

(Теун Тоебес, иноватор в здравеопазването и специалист по етика на грижите, Нидерландия)

РАЗРАБОТВАНЕ, ОБУЧЕНИЕ И ОЦЕНКА НА ПРОГРАМАТА

Въпреки че има нарастваща осведоменост за деменцията в институциите за култура и грижи, остават много възможности за разширяване на знанията, уменията и сътрудничеството в тази област. Персоналът в роли на медицински сестри и болногледачи, например, може да се възползва от допълнително обучение в подкрепа на емоционалните, комуникативните и психиатричните нужди на хората с деменция. По същия начин специалистите в областта на културата могат да се възползват от насоки и ресурси за това как да проектират и предоставят приобщаващи преживявания, подходящи за хора с деменция.

В някои страни, като България, специфичните обучения и материали по тази тема все още не са систематично интегрирани в основното образование или продължаващото професионално развитие. Това представлява ясна възможност за разработване на нови програми за обучение и повишаване на осведомеността в различните сектори (Ilieva et al., 2025).

Обещаващ подход се крие в разработването на гъвкави, ориентирани към човека и съвместно създадени програми. Хората с деменция реагират на артистични и културни дейности по много различни начини, в зависимост от техните интереси, житейски опит, настроение и когнитивни способности. Традиционните формати като дълги концерти или сложни изложби не винаги отговарят на тези нужди. Вместо това кратките, ясно структурирани и адаптивни формати предлагат пространство за индивидуално преживяване и изразяване.

Освен дизайна на съдържанието, структурните аспекти също са важни, като достъпни входове, безпрепятствени пътеки, подходящо работно време и ясно определени роли в екипите за подпомагане на приобщаването. Обучението, насочено към намаляване на стигмата и подобряване на комуникацията, може допълнително да изгради доверие и увереност в културните пространства, като ги направи по-приобщаващи и приветливи за всички.

Много роднини и болногледачи изразяват несигурност относно това дали културните услуги са подходящи и полезни за техните близки, често защото информацията е непълна или неясна. Това е възможност за културните институции да комуникират по-прозрачно и уверено за това, което предлагат на хората, живеещи с деменция.

> "Едно от предизвикателствата ще бъде институциите да признаят времето, необходимо или отделено за обучение. Продължителността на обучението е три дни. ... понякога за една организация това е пет дни, в зависимост от броя на участниците. Има три дни обучение, а след това има още една сесия за всеки член на персонала, където те (персоналът) провежда тренировъчна сесия."
>
> (Програмен мениджър, жена, Ирландия)

Лицата, полагащи грижи, и родните играят съществена двойна роля в участието: те често правят културното участие възможно чрез своята подкрепа, но също така могат неволно да го ограничат поради свръхзащита или несигурност (Polden et al., 2025; Kasper et al., 2015). Поради това е важно културните програми също така да отчитат и подкрепят нуждите на придружаващите лица, като предоставят насоки, уверение и ги освобождават от ненужна отговорност (Liu et al., 2022 г.).

ФИЗИЧЕСКА ДОСТЪПНОСТ И ПРИОБЩАВАЩА АТМОСФЕРА

Болногледачите и специалистите съобщават за различни аспекти, които влияят върху това колко лесно хората с деменция могат да посещават културни институции. Физическата достъпност остава ключов фактор, функции като тоалетни без бариери, асансьори вместо стълби, среда с нисък стимул и полезни помощни средства за мобилност или континенция значително подобряват комфорта и увереността (Hatton, 2021).

> "Но знам, че веднъж, когато бяхме на концерт и [той] отиде до тоалетната в грешния момент. Това беше в църква и след това той просто искаше да се върне там, където седяхме. Но това означаваше, че трябваше да мине през цялата църква точно пред диригента и за щастие беше хванат от приятели, които го видяха и които решиха, че ще е по-добре да остане при тях. Така че да, хората са малко непредсказуеми, когато са на концерт."
>
> (Неформален болногледач, жена, Нидерландия)

Някои културни пространства могат да бъдат допълнително подобрени чрез регулиране на осветлението, избягване на прекомерни сензорни стимули и осигуряване на ясни и

лесно разбираеми табели. Тези корекции не само са от полза за посетителите с деменция, но и подобряват средата за всички гости.

Музикален терапевт от Ирландия отбеляза, че приобщаването не е само физически достъп, но и атмосфера: “Понякога дори да вкарате хората през вратата е предизвикателство. Това не е просто физически достъп; става въпрос и за това колко добре дошли се чувстват в това пространство.” Създаването на това усещане за добре дошъл изисква осведоменост, чувствителност и непредубеденост на персонала, качества, които могат да бъдат насърчавани и укрепени чрез обучение и позитивно лидерство.

Транспортът също може да играе решаваща роля, особено в провинциални райони, където подходящите възможности за придвижване могат да бъдат ограничени. Мобилните културни формати и информационните дейности, които пренасят събитията директно в различни общности или заведения за грижи, са иновативен начини за преодоляване на тези разстояния (van Boekel et al., 2025). Експерт подчертава в интервю в Нидерландия, че културните програми винаги трябва да бъдат проектирани така, че да бъдат без бариери, лесно достъпни и да отговарят на индивидуалните нужди.

”Може би културните събития трябва да бъдат доближени до тях [...]. Може да се положат усилия да се намери пространство за провеждане на пътуваща изложба, която да обикаля различните градове на Ирландия. Същото може да се направи и с музика.”

(Формален болногледач, жена, Ирландия)

Ако участието в активности извън дома не е възможно, културните преживявания могат да бъдат пренесени директно в домовете за възрастни хора.

Доброволците и дигиталните информационни платформи също имат голям потенциал за подобряване на достъпа чрез предоставяне на ориентация, насоки и практическа помощ. Споделянето на примери за добри практики е от съществено значение, тъй като предварителните познания значително улесняват организацията и успеха на културните дейности (van Boekel et al., 2025).

РЕСУРСИ, ИНВЕСТИЦИИ И УСТОЙЧИВОСТ

Засилването на ролята на културното участие в грижите за деменция изисква ангажираност на всяко ниво на планиране и изпълнение. Това включва обмислено разработване на програмата, непрекъснато развитие на персонала и устойчива финансова подкрепа. Въпреки че това може да създаде предизвикателства, свързани с ресурсите, такава инвестиция в крайна сметка е от полза за цялата институция, като създава по-приобщаваща, отзивчива и ориентирана към общността услуга (Polden et al., 2025).

Качеството на културните програми зависи от целенасоченото обучение на културните медиатори и тясното сътрудничество със специалистите по грижи и други заинтересовани страни. Приобщаващите програми трябва да бъдат разработени така, че да се харесат на всички посетители, независимо от деменцията, подобрявайки цялостната достъпност. Например, библиотеките илюстрират, че основните принципи на уважителна комуникация, търпение и яснота при обръщението към посетителите подобряват изживяването за всички, а не само за тези с деменция (Holzapfel et al., 2025).

По-нататъшното развитие на програмни формати, които отговарят както на когнитивните, така и на емоционалните потребности, остава важна цел. Понастоящем при много културни предложения все още има пространство за адаптиране и иновации в това отношение. Системните възможности за професионално развитие и обучение могат да гарантират, че служителите в културни

> “Много важно е да се настроите към човека с деменция, да се съобразите с неговите нужди. Каква група имам? Каква група водя тук? Колко напреднали са те? Какво могат да направят и какво не могат? Настройте се към тях, не като: “Хей, имам нещо забавно. О, какво можем да направим с това за хората с деменция?” А мислете обратното. И това все още е голям проблем в домовете за възрастни хора, те мислят от гледна точка на собствената си система, а не на човека с деменция.”
>
> (Дик Китс, специалист по грижи и преподавател, Нидерландия)

институции се чувстват уверени и подготвени да работят с различни публики.

Финансовата подкрепа е друг ключов фактор. Интервюираните лица отбелязаха, че структурите за финансиране понякога могат да оформят съдържанието на програмата, което кара институциите да планират според наличните бюджети, а не според действителните нужди на хората с деменция. Преминаването към стабилно финансиране, основано на нуждите, може да осигури повече пространство за иновация и качество. В някои страни-партньори, като България, програмите за хора, живеещи с деменция, все още не са създадени като редовна услуга и често разчитат на външни проекти или доброволен ангажимент (Ilieva et al., 2025).

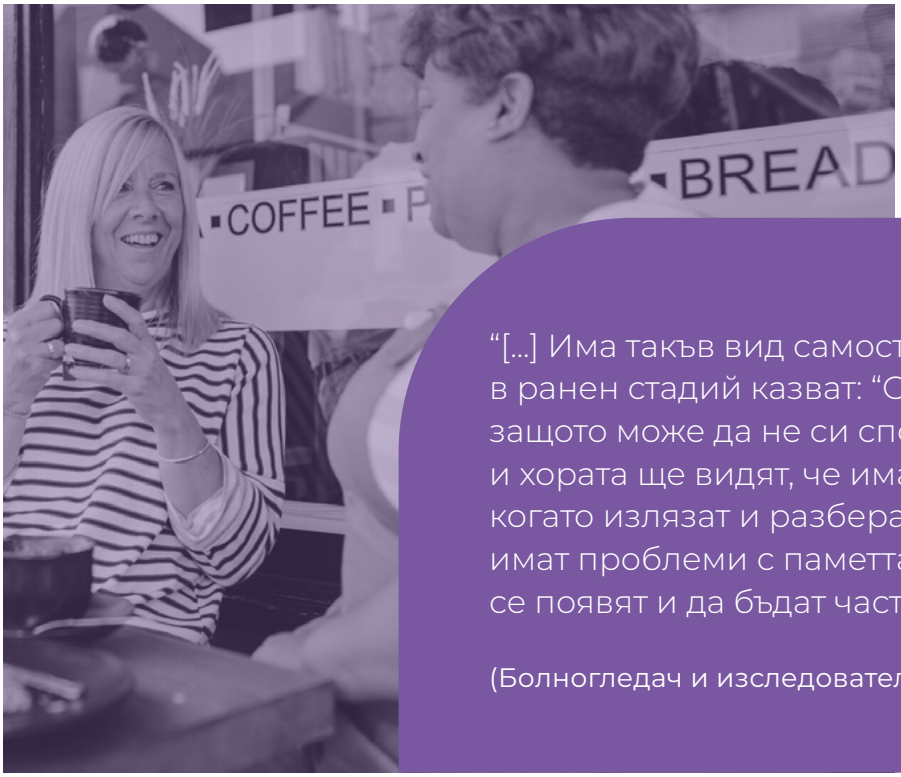
Дори когато услугите са безплатни, разходи като транспорт или нужда от придружител могат да създадат пречки. Социалните и икономическите фактори също могат да повлияят на достъпа. Поради това е от съществено значение да се признае стойността на културното участие в контекста на грижите за деменция и да се осигури подходяща финансова и политическа подкрепа (Saavedra et al., 2025).

Интегрирането на културните услуги в по-широката система за грижи за хора с деменция, подкрепено от актуализирани политики и признати квалификации, е от решаващо значение за дългосрочния успех.

> "Защото има реален интерес към растежа, който е феноменален през последните няколко години. COVID беше трансформиращ по този начин. [...] Така че за първи път имаше финансиране за над един месец в годината [...]. Но сега, в момента, са само шест месеца. И аз си казвам: "О, защо?"
>
> (Фасилитатор и програмен директор, жена, Ирландия)

НЕОБХОДИМОСТТА ОТ УСТОЙЧИВА ПОЛИТИКА И ПРАКТИКА

Въпреки тези обещаващи данни остават няколко предизвикателства и пропуски. Едно от повтарящите се притеснения е необходимостта от устойчива инфраструктура и финансиране в подкрепа на културните интервенции в грижите за деменция. Както в Нидерландия, така и в Португалия докладите подчертават, че макар да съществуват малки и добре приети проекти, те често зависят от краткосрочно финансиране или пилотен статут и рискуват да бъдат прекратени след приключване на първоначалната подкрепа. За да се реализира пълният потенциал на изкуствата и културата в приобщаването на деменцията, трябва да има по-голяма интеграция на тези практики в здравните системи, образователните програми и рамките на културната политика (van Boekel et al., 2025; Saavedra et al., 2025).

"[...] Има такъв вид самостигма. Хората с деменция в ранен стадий казват: "О, не искам да ходя на това, защото може да не си спомням, и ще се покажа и хората ще видят, че имам деменция". И тогава, когато излязат и разберат, че всички, които са там, имат проблеми с паметта, тогава не се срамуват да се появят и да бъдат част от тази банда."

(Болногледач и изследовател, жена, Ирландия)

Освен това, както отбелязват интервюираните в проекта "Memorable", по-широката обществена осведоменост и разбиране за деменцията остават ограничени в много контексти, допринасяйки за страха, стигмата и изключването. Инициативите за културно участие имат роля не само за индивидуалното благополучие, но и за промяната на обществените наративи за стареенето, загубата на паметта и когнитивните увреждания. Програмите, които въвеждат хората, живеещи с деменция, в обществения културен живот, независимо дали чрез изложби, културни мероприятия или съвместни творчески проекти, служат за оспорване на стереотипите и разширяване на обществените концепции за това как може да изглежда животът с деменция.

ОСВЕДОМЕНОСТ, ВЪЗПРИЯТИЯ И ОБРАЗОВАНИЕ

Обществената осведоменост и възприятие играят централна роля за това дали хората с деменция се чувстват поканени и насърчени да участват в културния живот. Стигмата, несигурността и остарелите идеи за деменцията могат да накарат хората и семействата да се оттеглят от социалните дейности в страх от отхвърляне или неразбиране (Baptista, 2023; Evans-Lacko et al., 2024).

Ясната информация, уважителният език и положителните примери могат да помогнат за преоформянето на тези възприятия и да отворят културните пространства за всички. Когато хората с деменция са представени в публичния дискурс като активни, креативни и способни да изпитват радост и да изразяват себе си, тяхната увереност в участието нараства.

Болногледачите и професионалистите изразиха желание за повече възможности за обмен на знания, споделяне на опит и развиване на общо разбиране за това какво означава култура, настроена приятелски към деменцията, на практика. Кратките обучителни сесии или сертификати предоставят полезна отправна точка, но са необходими по-дълбоки, мрежови и непрекъснати процеси на обучение, за да се закотви наистина този начин на мислене в институциите (Holzapfel et al., 2025, наблягайки на мрежи и платформи).

По-тясното сътрудничество между заинтересованите страни в областта на културата, грижата и общността е от съществено значение. Обществениятдискурс за деменцията, включително начина, по който са оформени резидентните грижи, стареенето и болестите, трябва да се насочи към възглед за хората с деменция като присъстващи, участващи и ценни членове на обществото. Само тогава може да бъде преодоляна “социалната невидимост” или така наречената “социална смърт”, често свързвана с деменцията (Brannelly, 2011; Liu et al., 2022).

ОБОБЩЕНИ ПРЕПОРЪКИ

- **Интегриране на културните дейности в рутинните грижи за деменция:** Разработване и прилагане на насоки, които включват културни дейности като стандартни компоненти на програмите за грижа за деменция.

- **Насърчаване на тренинги и продължаващо обучение на професионалисти в сферата на грижите:** Прилагане на задължителни обучителни модули за доставчици на здравни услуги и болногледачи относно ползите и изпълнението на културни дейности в грижите за хора с деменция.

- **Насърчаване на приобщаващи и благоприятни за деменцията културни пространства:** Насърчаване на културните институции да разработват програми, които са приобщаващи и отворени за хора с деменция, избягват сегрегацията и насърчават социалното приобщаване.

- **Увеличаване на финансирането и ресурсите за културни програми:** Осигуряване на специално финансиране за културни програми, за да се осигури устойчива финансова подкрепа за текущи и нови инициативи в областта на грижите за деменция.

- **Повишаване на обществената осведоменост и намаляване на стигмата:** Насърчаване на кампании за повишаване на обществената осведоменост за информиране на населението за ползите от културното участие за хората с деменция и за намаляване на предразсъдъците и стигмата, свързани с това състояние.

i

Според Дик Китс, Нидерландия, специалист по грижи и автор, важно е да се разбере как функционира мозъкът на човек с деменция: “Ако знаете това, тогава също знаете, че трябва да подхождате бавно към тези хора, да избягвате да задавате трудни въпроси, да бъдете спокойни и т.н. Да, това са много прости неща, но те са от съществено значение и дори в домове за възрастни хора понякога се пренебрегват.”

В някои случаи, като например в България, общественият дискурс по отношение на хората с деменция и предоставянето на подкрепа за тяхното социално включване се увеличава през последните години, пример за което е нарастващият интерес към услуги като групи за подкрепа на хора с деменция и за техните болногледачи. Този дискурс обаче все още не е довел до разработването на национални или регионални политики в подкрепа на културни пространства, благоприятни за деменцията. Към момента в България няма официална национална стратегия за диагностика, профилактика и лечение на хора с деменция.

05

Текущо състояние на културните институции, настроени приятелски към деменцията, в Европа

През последните години, в отговор на демографските промени, се наблюдава промяна в грижите за деменция в посока по-холистичен, ориентиран към човека подход. Културната ангажираност играе централна роля за успешното социално участие. Фокусът е върху приобщаващи програми, които могат да насърчат участието и по този начин да окажат положително въздействие върху благосъстоянието и качеството на живот на хората с деменция. Независимо от това, наличието и достъпността на такива културни предложения все още са предизвикателство въпреки обещаващите инициативи и нарастващата осведоменост (Cornejo et al., 2025).

Изглежда, че има осведоменост на европейско равнище, но все още има структурни дефицити на национално равнище. Въпреки че обществената и политическата осведоменост на заинтересованите страни често вече са повишени, инициативите и стимулите често все още не са приложени последователно. Изследванията и събраните данни в България например показват, че хората с деменция рядко участват в културни дейности, отбелязвайки, че има твърде малко програми, създадени специално за тях (Ilieva et al., 2025).

> “Организациите за болногледачи трябва да работят в тясно сътрудничество с културните институции, за да гарантират, че хората с деменция и техните болногледачи са не само добре дошли, но и активно подкрепяни при посещението на събития.”
>
> (Болногледач, България)

Пълноценното участие чрез приобщаващи програми продължава да бъде предизвикателство за културния сектор на европейско равнище. Въпреки това, инициативите и първоначалните усилия на микро ниво, индивидуалните културни програми, вече сочат към рефлективно преосмисляне.

> “На национално ниво има малко музейни програми, специално предназначени за хора с деменция и техните болногледачи.”
>
> (Алцхаймер Португалия)

НАЦИОНАЛЕН И РЕГИОНАЛЕН ПОЛИТИЧЕСКИ КОНТЕКСТ

Достъпът, участието в и ангажирането с културни програми придобиват все по-голямо значение като приоритети в цяла Европа. В отговор на това през последните години се появяват национални инициативи, често чрез формирането на хибридни мрежи за политики. На макроравнище тези инициативи обикновено са закотвени в национални стратегии, ръководени от съответните правителствени ведомства като култура (Ирландия), семейни въпроси (Германия) или здравеопазване (Португалия и Холандия).

Тези стратегии споделят общи цели: да подобрят на качеството на живот на хората, живеещи с деменция, и техните семейства; да засилят сътрудничеството между културните институции, доставчиците на грижи и местните общности; да насърчават достъпността и обучението на персонала; и да се подкрепи развитието на среда, приятелски настроена към деменцията. Често се създават специални работни групи, които да изготвят политики и законодателни рамки, определящи принципи и насоки за прилагането на културни стратегии, включващи деменцията.

Европейски примери:

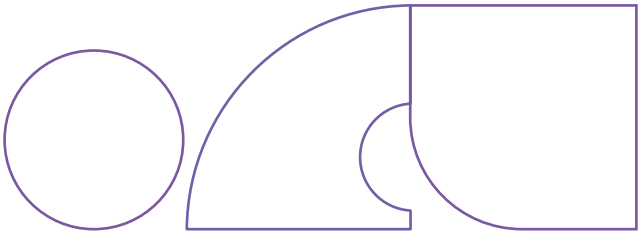
- **Ирландия:** "Съвет по изкуствата на Ирландия" (2010 г., 2024 г.); "Ирландска национална стратегия за борба с деменцията" (стартирана през 2014 г.); Кампанията "Деменцията: Разбираме заедно" (стартира през 2016 г.); "Стратегически план за действие в областта на творческите изкуства и здравеопазването" (2025 г.)

- **Германия:** "Германска национална стратегия за борба с деменцията" (2020—2026 г.)

- **Нидерландия:** "Холандският стандарт за грижи за деменция" (2020—2026 г.); "Национална стратегия за борба с деменцията" (2021—2030 г.); "Благополучие и изкуство с рецепта" (2011 г., 2018 г.)

- **Португалия:** "Работна група: Основи за определяне на публични политики в областта на деменцията" (2016 г.); "Здравна стратегия за деменцията" (2018 г.); "Национална стратегия за борба с деменцията" (2018 г.); "Национален здравен план за деменция"

В резултат на това, често полудържавните агенции или федералните провинции насърчават **регионални инициативи** и изпълняват проекти.

Забележителен пример е инициативата, която е включена в португалския "Регионален план" за Лисабон и региона Вале до Тежу. Пилотна програма в Синтра очертава местни инициативи в подкрепа на активния живот на възрастните хора, включително академии и университети за възрастни хора, както и програмата "Sintra + Saúde", която предоставя социално-културни дейности и здравна информация. Въпреки че културните предписания не са изрично включени в регионалния план, тези инициативи бяха подчертани на регионално събитие за психично здраве, където беше предложен уебсайт на Мрежата за психично здраве, за да информира обществеността за наличните дейности и партньори.

По-специално, това е в съответствие с продължаващото разработване на регионална стратегия за деменция в Германия, с особен акцент върху културата, във федералната провинция Саксония-Анхалт. Стратегията се координира от Държавния "Център за компетентност по деменция" на Саксония-Анхалт (Landeskompetenzzentrum Demenz Sachsen-Anhalt), който работи в рамките на "Института за здравни и сестрински науки" към Медицинския факултет на Университета "Мартин Лутер" в Хале-Витенберг.

Платформите и мрежите за диалог са от основно значение, защото могат да действат като опора на благосъстоянието и развитието на общността, като се стремят към всеобхватно сътрудничество и по-голям културен ангажимент както на национално, така и на местно равнище.

В Северен Рейн-Вестфалия беше създадена мрежата "Demenz und Kulturelle Teilhabe" (Деменция и културно участие). Тази мрежа е резултат от сътрудничеството между "Регионалния офис за стареене, грижи и деменция" в Северен Рейн-Вестфалия и "Kompetenzzentrum für Kulturelle Bildung im Alter und inklusive Kultur" (Kubia; Център за компетентност за културно образование в напреднала възраст и приобщаваща култура). Целта е да се свържат доставчиците на култура и грижи и да се насърчат културни дейности, подходящи за деменцията. Наред с други неща, мрежата предлага идеи за културни дейности с нисък праг и ресурси за приобщаващо културно участие на хора, живеещи с деменция. Културните инициативи са предназначени и за грижи за хора, живеещи с деменция на място или в заведения за дългосрочни грижи.

КУЛТУРНА ПРАКТИКА, ВКЛЮЧВАЩА ДЕМЕНЦИЯ

Културните институции, местните художествени организации и групите за застъпничество за деменцията започнаха да възприемат практики, включващи деменцията, признавайки силата на изкуствата да насърчават връзката, паметта и благополучието. Инициативите често се разработват съвместно със здравни специалисти, хора на изкуството и хора, живеещи с деменция, и се основават на принципите на копродукция, достъпност и практика, основана на спомени. Тези инициативи могат да обхващат както персонализирани преживявания, като специализирани обиколки, адаптирани програми и сензорни дейности, както и мерки за изграждане на капацитет, включително възможности за обучение и образование за персонала и доброволците.

Наличието и достъпността на образователни и обучителни програми за интегриране на хората, живеещи с деменция, в културната практика е съществен фактор. Тези програми са разнородна област, тъй като се предлагат от всеобхватни асоциации (“Kubia”, Германия), но също така и на микроравнище от самите културни институции (“Kunstmuseum Bonn”). Има различни начини, по които могат да бъдат създадени програми за допълнително образование. Например обучението може да се проведе на място, в самите заведения за грижи или дигитално. Те могат да варират от общо обучение за това как да се говори с хора с деменция до специфично обучение за това как да се подготвят програми, подходящи за деменцията, или как да се включат културни дейности в институциите за грижи.

Alzheimer Nederland предлага обучение “samen dementievriendelijk” (заедно приятелски настроено към деменцията), насочено към професионалисти, които могат да се сблъскат с хора с деменция в ежедневната си работа. Участниците идват от различни среди, включително служители на супермаркети, банкови служители и доброволци в институции за грижи. Обучението се фокусира върху разпознаването на поведението, свързано с деменция, и адекватната реакция в различни ситуации. Централен компонент на обучението е методът GOED, акроним на “Geruststellen” (успокояване), “Oogcontact maken” (Осъществяване на зрителен контакт), “Even meedenken” (Помислете заедно) и “Dankjewel” (Благодаря). Този подход предоставя практически стъпки за ефективно взаимодействие с хора с деменция.

“Age & Opportunity” (Ирландия) е водеща сила в създаването на материали и ресурси и публикува A Toolkit for Arts & Creativity in Care Settings, , изчерпателно ръководство за художници, болногледачи и координатори, което включва практически дейности, насоки за безопасност, съвети за сътрудничество с художници и връзки към видео демонстрации.

06

Примери за добри практики за културни пространства, настроени приятелски към деменцията

Този раздел представя селекция от примери от европейските държави партньори, всеки от които е идентифициран чрез изследвания, проведени за националните доклади и избран за включване в настоящия сборник. Допълнителни примери могат да бъдат намерени в пълните национални доклади (вж. Ресурси и резултати).

ДВИЖЕНИЕ КЪМ МУЗИКА: ВКЛЮЧВАНЕ НА ДЕМЕНЦИЯТА, DUN LAOGHAIRE

Танцовият театър на Ирландия, водеща компания за съвременен танц, предлага широка гама от танцови и здравни класове за хора от всички възрасти. Компанията има за цел да свърже хората с техния творчески потенциал, да разшири достъпа до танц за всички, включително тези, които иначе биха били изключени, и да развие иновациите в танца за здраве, благополучие и себеизразяване. Тя също така се стреми да оспори стереотипите за възрастните хора и хората с хронични заболявания, като същевременно предлага висококачествени танцови преживявания чрез класове, семинари, представления и други дейности.

От 2014 г. насам една от най-популярните им програми е “Well-Dance” за възрастни хора, основана на доказателства инициатива, която насърчава креативността, мобилността, социалната връзка, баланса, увереността и цялостното благосъстояние. Надграждайки този успех, Танцовият театър на Ирландия разработи “Движение към музика” (известно преди като “Танцуване добре с деменция”) и Танцуване добре с болестта на Паркинсон, поредица от иновативни класове, създадени специално за хора, живеещи с деменция и Паркинсон, заедно с техните партньори.

Танцов театър на Ирландия, Well-Dance: Движение под звуците на музиката. Източник: Изкуство и здраве / Танцов театър на Ирландия (DTI).

Стартирана през 2016 г. в партньорство с “HSE Living Well with Dementia” (LWwD) – “Обществена здравна организация (CHO) 6”, програма, която подкрепя хората с деменция да живеят у дома и да останат ангажирани в своята общност, “Движение към музика” е редовна дейност на LWwD, осигуряваща клас по танци всяка сряда в енорийската зала на Светото семейство в Дън Лаогер за 5 евро на клас. Тази приветлива дейност обединява хора с деменция и техните семейства или

болногледачи, с помощта на доброволци от LWwD, като се фокусира върху музикалността, ритъма и радостното изразяване за насърчаване на благосъстоянието и връзката с общността.

Класовете обикновено започват в седнало положение и постепенно преминават към изправяне и движение, използвайки образи и визуализация, за да вдъхновят нежно движение. Внимателно подбраната музика насърчава креативността, въображението и себеизразяването, независимо дали участниците са седнали или прави. Тези класове предоставят на участниците възможност да присъстват пълноценно, да ангажират сетивата си и да се свържат отново със своята независимост и индивидуалност. Резултатът е оживена, общителна атмосфера, изпълнена с радост.

През 2018 г. Saint Joseph's Shankill, най-големият дневен и жилищен център в Ирландия, посветен на грижите за деменция, инициира едногодишна пилотна програма, финансирана от "HSE National Lottery Fund" и ръководена от хореографа Робърт Конър от Танцовия театър на Ирландия. Програмата провеждаше седмични сесии и обслужваше 25 участници, подкрепени от осем отдадени доброволци, изследвайки как танците и музиката могат да подобрят благосъстоянието. Тези класове създадоха безопасно, приобщаващо пространство, където участниците се чувстваха ценени, обичани и свързани, адресирайки своите сложни социални, емоционални, психологически и физически нужди. Днес Saint Joseph's продължава да предлага тези танцови класове за клиенти на дневния клуб и жители в партньорство с Dance Theatre of Ireland, с постоянна подкрепа, която става възможна чрез дарения.

Като благотворителна организация с нестопанска цел, работата на Dance Theatre of Ireland е подкрепена от "Съвета по изкуствата", "Dun Laoghaire-Rathdown County Council", "HSE", "Ireland Funds", "Department of Culture", "Heritage and the Gaeltacht" и частни дарения. Танцовият театър на Ирландия е национален финалист на Националната лотария за добри каузи за 2019 г. и победител в окръга за 2021, 2022 и 2024 г. в категорията "Изкуства и култура".

Източници и допълнителна информация: Dance Theatre of Ireland, Living Well with Dementia, Arts and Health, St Joseph Shankill и Dementia: Understand Together.

Танцов театър на Ирландия, Well-Dance: Движение под звуците на музиката. Източник: Изкуство и здраве / Танцов театър на Ирландия (DTI).

RAP-CD REMINITENZ

Идеята да се даде глас на хората с когнитивни увреждания чрез музика в “Dementia Support Stuttgart” възникна от контакт с болногледач и рап музикант. В CD проект хората, живеещи с деменция, допринасят с личните си истории и мисли за рап песни, въпреки че никой от тях няма предишен опит в подобна музикална продукция. В открити дискусии с участниците бяха изследвани отделни теми като радостта от живота, природата, любовта и социалния натиск. Служителите от “Dementia Support Stuttgart” предоставят подкрепа като асистенти при писането и изготвят текстове, които са преработени заедно. След одобрение текстът е поставен на музика от рап музиканта и е разработен допълнително с други музиканти. Резултатът е зашеметяващ: професионално изработен аудио диск с книжка, текстове и снимки на участниците.

Източник: https://demenzjournal.com/magazin/kultur/buehne/personenzentrierte-raps/
Видео ‘Ich bereue nichts’ в YouTube, KuKuK-TV Channel: https://youtu.be/jitO-5XdK-Q.

© Demenz Support Stuttgart и MEIN NAMEIST NASE

SWITCH2MOVE

“Switch2Move” е инициатива в Нидерландия, предлагаща програми за движение, предназначени за възрастни хора, особено тези, живеещи с деменция, болест на Паркинсон, множествена склероза или други хронични физически и психически състояния. Програмата интегрира танци, музика и терапевтични движения за подобряване на физическото, когнитивното и емоционалното благополучие. Методологията е базирана на научни изследвания и се основава на убеждението, че творческото движение насърчава социалната връзка, емоционалното изразяване и когнитивната ангажираност.

“Switch2Move” използва програмата за социално имплицитно движение (SIM), която съчетава елементи от танца, физиотерапията и психологията. Сесиите са проектирани да бъдат достъпни, с движения, които могат да се извършват в седнало или в изправено положение, което позволява участието на хора с различни нива на подвижност. Музиката играе централна роля, помагайки за паметта и емоционалната ангажираност. Програмата също така набляга на имплицитното учене, което позволява на участниците да се ангажират без натиска на изрични инструкции, което е от полза за хора с когнитивни нарушения.

“Switch2Move” се изпълнява от обучени практикуващи специалисти на различни места в Нидерландия, включително

читалища и заведения за грижи. Програмата си сътрудничи с организации като “GeheugenVenster”, за да интегрира своите услуги в домовете за възрастни хора. Освен това “Switch2Move” разработи домашна система в телевизионен формат, за да улесни упражненията с музика у дома, подобрявайки достъпността за тези, които не могат да присъстват на лични сесии.

Участниците могат да получат два пробни урока за 10 евро и неограничен месечен достъп за 42 евро (за двама души, включително партньор). Уроците се провеждат ежеседмично, в зависимост от местоположението. Сесиите обикновено отнемат 45-60 минути.

Въпреки че мащабни, дългосрочни проучвания за въздействието на “Switch2Move” все още предстоят, първоначалните изследвания и обратната връзка на участниците показват положителни резултати по отношение на ангажираност, емоционално благополучие и физическа активност сред хората с деменция. Технологичният университет в Айндховен публикува научно проучване за ефикасността на домашната система на програмата, което показва положителни ефекти върху инициативността и ангажираността при хората с деменция. Участниците съобщават за чувства на удоволствие, спокойствие и облекчение по време на сесиите. “Switch2Move” предлага програма за обучение след бакалавърска степен, наречена “Dansant Coaching” за професионалисти в здравеопазването, социалната работа и образованието. Това обучение предоставя на практикуващите умения за прилагане на методологията “Switch2Move”, насърчавайки мащабируемостта и интегрирането в различни заведения за грижи.

Източник: https://switch2move.com.

ПРОЕКТ AZURE: ОБИКОЛКИ НА КУЛТУРНИ ИНСТИТУЦИИ

“Azure” е програма, която подобрява достъпа на хората, живеещи с деменция, и техните близки до галерии и музеи в цяла Ирландия. Тя подобрява техния опит и ангажираност с културни институции чрез художествени дейности и обучение на персонала. От създаването си през 2012 г. “Azure” обединява “Age & Opportunity”, “Alzheimer’s Society of Ireland”, “Butler Gallery в Килкени” и “Ирландския музей за модерно изкуство” (IMMA) в Дъблин в съвместно партньорство.

Днес повече от 35 галерии, музеи и арт центрове в Ирландия и Северна Ирландия имат обучен персонал, който да предлага обиколки, включващи деменция.

Вдъхновен от проекта “Meet Me at MoMA Project“, “Azure” насърчава и нормализира участието на хората с деменция и техните болногледачи в ежедневието на общността и прави културните пространства по-приятелски настроени към деменцията. Участниците са поканени да наблюдават и обсъждат произведения на изкуството в безопасна, приветлива среда, подкрепени от обучени фасилитатори, които насърчават разговора и ангажираността със съобразено темпо и по персонализиран начин.

Музеите предлагат месечни обиколки за малки групи до осем души, предназначени за хора с деменция, техните семейства и приятели. Обиколките са пригодени и за старчески домове, заведения за грижи и групи за деменция или социална подкрепа. Обиколките на “Azure” са безплатни и могат да бъдат проведени на място или онлайн.

По време на всяка обиколка участниците разглеждат и обсъждат три до четири произведения на изкуството с обучен фасилитатор, последвано от възможност да разговарят и да изпият чаша чай или кафе заедно.

Програмата също така предоставя курсове за обучение на служители на галерия и музеи, преподаватели, гидове, доброволци и художници. Обучението струва 675 евро на участник и продължава от 4 до 5 дни. Той включва брифинги за стареенето и осведомеността за деменция (като видове деменция и препоръчителен език), въведение в методологията на "Azure", умения за провеждане, насоки за онлайн провеждане, рефлективна практика и сесии за фасилитация, водени от практиката.

Пилотният проект на програмата е оценен през 2012 г. с помощта на смесен подход, комбиниращ наблюдения, интервюта, фасилитирани сесии и въпросници, за да се събере информация от участници с деменция, болногледачи, музейни служители и художници. Оценката установява, че това е положително и смислено преживяване, подчертавайки потенциала на фасилитираните художествени сесии за ангажиране на хора с деменция в културна среда. Участниците показват удоволствие, интерес и моменти на свързване, като наблюдателите отбелязват набор от емоционални реакции и нива на ангажираност, от вербален принос до фини невербални взаимодействия. Болногледачите и фасилитаторите описват сесиите като приветливи и подкрепящи. Предизвикателствата включват логистични проблеми като анулиране в последния момент, бариери за достъпност и разлики в когнитивните и физическите способности на участниците, изискващи гъвкави подходи. Оценката като цяло препоръчва да се осигурят обучени фасилитатори, внимателно да се подберат места и произведения на изкуството и да се даде повече време за набиране на персонал.

Източници и допълнителна информация:

https://ageandopportunity.ie/engage/azure-dementia-friendly-tours/

https://www.butlergallery.ie/assets/documents/Azure-Evaluation-2012.pdf

https://ageandopportunity.ie/wp-content/uploads/2024/05/Azure-Group-Training-Course-Outline.pdf

Обучение по Azure за учители по изкуства и артисти. Източник: Age & Opportunity.

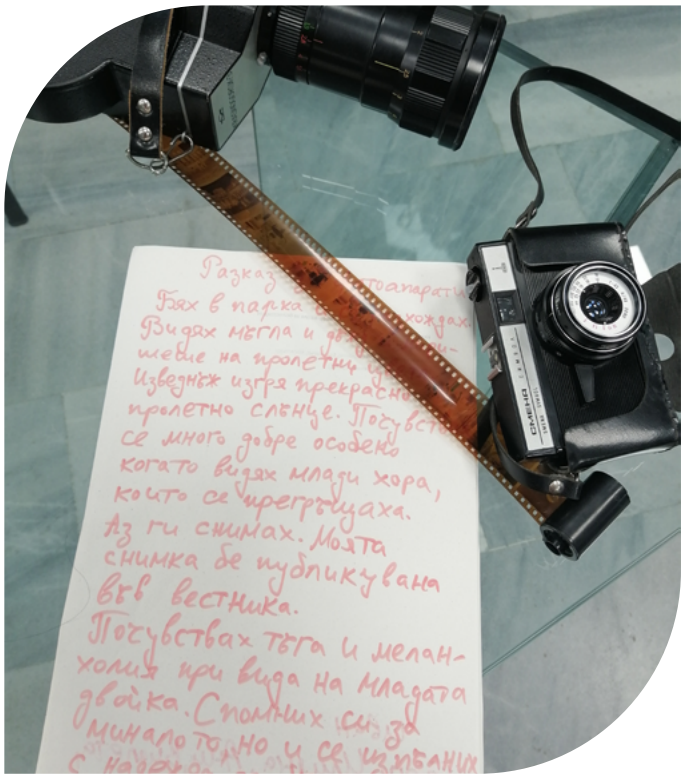
ПРОЕКТ AIDA (ОБЩУВАНЕ С ХОРА С АЛЦХАЙМЕР ЧРЕЗ ДИГИТАЛНИ СРЕДСТВА И ИЗКУСТВА)

Проектът е финансиран по програма “Еразъм+” и води до разработването на методологията “AIDA”, която включва учебни сценарии, шаблони с практики/дейности и инструментариум за практици/преподаватели/фасилитатори. В рамките на проекта са фасилитирани местни културни дейности за хора, живеещи с деменция, с цел поддържане на когнитивните им способности и подобряване на цялостното им качество на живот. Тези дейности се провеждат в културни институции като музеи и галерии в страните партньори и в България се осъществяват от служители на Гражданско сдружение “Алцхаймер България”, както и от музейни служители. Петнадесет различни сценария за дейности са разработени и тествани в рамките на проекта и могат да бъдат намерени на уебсайта на проекта.

Пилотната фаза, по време на която методологията е приложена на практика, се провежда през 2023 г. В България дейностите се осъществяват в Националния политехнически музей. Служителите на музея преминават обширно обучение по темата за ангажиране и общуване с хора с деменция преди провеждането на пилотната фаза. В допълнение към обучението за водещи на дейности, практиката изисква достъпни места за настаняване на възрастни участници. Активността е безплатна за участниците.

Дейностите по време на пилотната фаза успешно ангажират участниците. Настроението на хората с деменция се

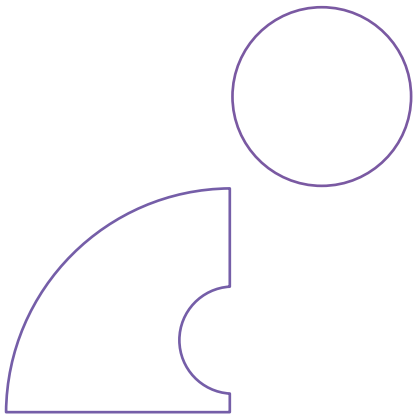
Източник: Гражданско сдружение “Алцхаймер България”

измерва по скала преди и след всяка сесия, а резултатите показват подобрение на настроението след сесиите. Освен това обратната връзка от участниците, както и от техните болногледачи, е изключително положителна.

Тези дейности са изпълнени само в рамките на проекта "AIDA", който приключва през 2023 г. Въпреки това има потенциал за възпроизвеждане на тези дейности. Както бе споменато по-горе, са разработени различни сценарии за ангажиране на хора с деменция. Практиката може да бъде развита допълнително чрез включване на повече музеи или галерии, като по този начин могат да се предоставят разнообразни културни преживявания за хората с деменция.

"AIDA" е първият по рода си проект в българския регион. Положителната обратна връзка от участниците и техните болногледачи, както и желанието на културните експерти да улеснят дейности от този вид, показват, че има огромен потенциал за по-нататъшно реализиране на тези и подобни дейности за хора с деменция.

допълнителна информация:
https://artzheimer.eu/

ВИРТУАЛНИ ОБИКОЛКИ НА КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИ ОБЕКТИ

През 2023 г. Фондация "Състрадание Алцхаймер" реализира културна инициатива, създадена специално за хора, живеещи с деменция. Проектът има за цел да създаде смислени и приобщаващи културни преживявания чрез посещения с екскурзовод на исторически и културни обекти, сесии за арт терапия и дейности за стимулиране на паметта в музейна среда. Инициативата става възможна с финансовата подкрепа на фонд "За нашите родители" на фондация "BeCause". В инициативата се включват над 60 обитатели от резидентни услуги за хора, живеещи с деменция, в Разград и Казанлък, както и участници от Дневния център за хора, живеещи с деменция, във Варна. Участниците, които са на възраст между 55 и 90 години и изпитват различна степен на когнитивен спад, участват в 20 сесии, водени от професионалисти, специализирани в арт терапия, културно наследство и грижи за деменция.

Проектът адресира необходимостта от културно участие, настроено приятелски към деменцията, като предлага дейности, съобразени с когнитивните и емоционалните нужди на участниците. Чрез изкуство, музика и реминисценции проектът предоставя възможности за себеизразяване, емоционална връзка и стимулиране на паметта. Посещенията на музеите позволяват на участниците да се ангажират с произведения на изкуството и национално наследство, докато виртуалните обиколки предоставят достъпна алтернатива за тези, които нямат възможност да пътуват. Високата чувствителност на изкуството създава

Източник: Фондация “Състрадание Алцхаймер”

пространство, в което всеки може да се наслаждава и интерпретира преживяването по свой начин, като по този начин засилва усещането за достойнство и приобщаване.

Фондация “Състрадание Алцхаймер” организира и ръководи инициативата в тясно сътрудничество с местни институции за грижи, които улесняват участието и предоставят логистична подкрепа. Програмата е изцяло финансирана от фондация “BeCause”, което гарантира, че е безплатна за всички участници. Необходимите ресурси включват обучен персонал, достъпни места и технологични инструменти за виртуална ангажираност. Над 60 участници вземат участие в сесиите, като проектът допринася за подобряване на благосъстоянието, емоционалната ангажираност и по-смисленото ежедневие за по-възрастните хора.

Въпреки че дейностите по проекта се състоят само в рамките на 2023 г., неговото въздействие предполага силен потенциал за продължаване или възпроизвеждане в други региони. Проектът показва, че с правилния подход хората, живеещи с деменция, могат да участват и да се възползват от културния опит. Комбинирането на културен туризъм, терапевтични арт практики и приобщаващ дизайн прави тази инициатива забележителен пример за това как културната ангажираност може да бъде адаптирана за грижи за деменция по смислен и устойчив начин.

LÄNGER FIT DURCH MUSIK!

Като член и участник в “Националната стратегия за деменция в Германия”, “Bundesmusikverband Chor & Orchester e.V.” (BMCO) от началото на 2023 г. управлява програмата за финансиране на “Länger fit durch Musik!” за правене на музика, съобразена с деменцията. Проектът е насочен специално към клубове, хорове, оркестри и ансамбли от любителския музикален сектор. През четиригодишния период на

Източник: Карло Фарнер, © Mit-einander Hochrhein

програмата акцентът ще бъде върху мерки за повишаване на осведомеността, насърчаване на образцови проекти и възможности за обучение. Програмата е предназначена да осигури ценни образователни резултати и в дългосрочен план да сподели резултатите от научния мониторинг и практическия опит на ансамблите с широка аудитория. Той ще бъде научно наблюдаван и ще завърши със специализиран конгрес. Програмата включва четири области на дейност: (1) мерки за повишаване на осведомеността, (2) популяризиране на примерни проекти, (3) предложения за квалификация и (4) научен мониторинг със заключителен конгрес.

Музикалните ансамбли, хорове и оркестри действат като пространства за благополучие и съвместно творчество за хора, живеещи с деменция. Следователно музиката специално дава възможност за участие. Обучителната програма подкрепя ръководителите на ансамбъла в тяхната работа и предоставя специализиран принос от експерти. Тя е част от програмата за финансиране и не може да се посещава отделно от нея. Средствата се предоставят от Федералното министерство по семейните въпроси, възрастните хора, жените и младежта и Федералното министерство на здравеопазването (BMFSJ) като част от “Националната стратегия за деменцията в Германия”. Проектът има за цел да насърчи особено любителските ансамбли да кандидатстват за финансиране. Може да се кандидатства за финансиране

до 9500 евро. Финансирането е достъпно за музикални проекти, които активно включват хора, живеещи с деменция, например чрез редовни съвместни репетиции, семинари или серии от концерти. Във втория кръг на финансиране са избрани и финансирани 20 модели проекта за 2025 г.

През 2026 г. BMCO отново ще организира интердисциплинарен конгрес в Карлсруе под надслов "Musizieren für und mit Menschen mit Demenz – Perspektiven für Chöre und Instrumentalensembles" в сътрудничество с Образователния университет в Карлсруе. Фокусът ще бъде върху музикалната практика, като пеене, съобразено с деменция, и правене на музика. Целта е да се създадат нови импулси за приобщаваща работа в хорове и оркестри. Конгресът обединява опит за широка публика и затова е насочен към музиканти, ръководители на ансамбли, музикални терапевти, болногледачи и всички заинтересовани хора.

Източник и допълнителна информация: : https://bundesmusikverband.de/foerderung/lfdm/.

MARCAR O LUGAR - ENCONTROS NO MUSEU

„Marcar o Lugar"е културна дейност, която има за цел да създаде модел за програми за артистична и културна ангажираност, предназначени да облагодетелстват хората, живеещи с деменция, и техните болногледачи в музейна среда, който може да бъде възпроизведен. Това е подход от две части: първо, участниците се включват в прякото наблюдение и оценяване на художествени обекти, свързани с предварително определени теми, насърчавайки изследването на връзките между тези обекти и индивидуалните перспективи и преживявания; второ, участниците създават оригинални художествени произведения, вдъхновени от темите.

Шест ежеседмични сесии, всяка с продължителност около два часа, за малки групи хора с деменция и техните болногледачи. Изследват се ключови теми, които вероятно ще насърчат по-голяма ангажираност на участниците, като култури и традиции, пространства и места, идентичност, предмети от ежедневието и житейски навици, междуличностни отношения и установени връзки.

Този проект е резултат от процес на съвместно създаване, който обединява всички заинтересовани страни по проекта: "Асоциация Алцхаймер Португалия", културни медиатори от музеи, художници и участници – хора, живеещи с деменция и техните формални и неформални болногледачи. Проектът се възползва и от сътрудничеството на Католическия университет в Португалия при оценката му, резултатите от която помагат да се оцени въздействието на тези програми върху целевата им аудитория, както и да се идентифицират ключовите елементи, които да бъдат включени в бъдещи инициативи. Проектът "Marcar o Lugar – Encontros no Museu" (гордо подкрепен от марката "A Vida Portuguesa") има за цел да създаде по-богато и по-сетивно изживяване през целия си период.

Програмата показва подобрение във връзките, установени между човека с деменция и неговия болногледач, както и развитие на нови взаимоотношения, повишено участие и социално включване на участниците. Според резултатите, получени в пилотните програми, има доказателства за подобрено настроение и благосъстояние на участниците, както и значително подобрение в качеството на живот на хората с деменция.

Маркиране на мястото в музея в Лисабон
Източник: © José Frade

Маркиране на мястото в MAAT, 2022 г., с любезното разрешение на Фондация EDP/MAAT
Източник: © Paulo Alexandre Coelho

Към днешна дата са проведени четири пилотни програми между 2020 и 2022 г. Пилотните музейни обекти, които внедряват този модел, са MAAT и Музеят на Лисабон. Създаденият модел цели да бъде достатъчно обширен, за да се използва според колекцията на всеки музей и различните художествени езици (изображение, текст, звук и движение), но достатъчно гъвкав, за да позволи на интересите и предпочитанията на участниците да оформят преживяването. Следователно всяка програма е адаптирана към нуждите и особеностите на всяка група.

Източници: https://alzheimerportugal.org/marcarolugar/, https://www.ccb.pt/programa-marcar-o-lugar-encontros-no-museu/, https://alzheimerportugal.org/museu-de-lisboa-marcar-o-lugar/ , https://acessocultura.org/wp-content/uploads/2023/06/101_pt.pdf.

ХОР FORGET ME NOTS

Организация “Forget Me Nots” е общностен хор, включващ хора с деменция, базиран в североизточната част на Дъблин, основан през 2014 г. с първоначалната подкрепа на “Служба за изкуства на окръг Фингал” и Обществени Въпроси. Като регистрирана благотворителна организация в Ирландия, организацията насърчава ангажираността на общността чрез музика, с фокус върху приобщаването, благополучието и връзките между поколенията, като същевременно предлага социален отдушник за качествени изкуства.

Организацията има за цел да създаде приветлив хор за възрастни хора, хора с деменция и техните семейства, както и местната възрастна общност. Той предоставя достъп до професионално управлявани, висококачествени музикални дейности, които насърчават социалното включване и благополучие. Инициативата също така насърчава по-широкото участие на общността, когато е възможно, включително местни домове за възрастни хора, Монтесори детски градини и училища, като същевременно документира личните и колективните ползи от участието. Създавайки последователно, неосъждащо и радостно пространство, хорът позволява на хората със загуба на паметта да участват активно, да се чувстват ценени и да се свързват емоционално чрез песен. Освен това, той разпознава музиката като мощно средство за запазване на паметта, изразяване и социално свързване.

Музикалните професионалисти използват чувствителни техники за фасилитация, а познатата структура на репетициите осигурява когнитивен комфорт. Музикалният ръководител е отговорен за подготовката на увлекателни, добре структурирани репетиции, които подобряват хоровите качества и поставят предизвикателни, но постижими музикални цели. Сесиите включват разнообразни загрявки, развитие на технически умения като настройка и дикция чрез музикални аранжименти и използване на хармонии, които също се подкрепят от доброволците, насърчаване на концентрацията и ангажираността чрез музикални упражнения и фокусирани репетиции в подготовка за различни тематични изпълнения. Репертоарът е разнообразен, балансирайки нов материал с носталгични песни, докато по-сложни песни се използват за насърчаване на непрекъснатото подобрение.

Репетициите и представленията се провеждат всеки вторник в Baldoyle Community Hall, с над 120 членове в групата, а участието е безплатно. По време на COVID-19 са направени адаптации за провеждане на седмични сесии в платформата Zoom, поддържайки общността свързана по време на карантината. Хорът редовно участва в концерти и фестивали в Дъблин, включително емблематични места като Áras an Uachtaráin, Mansion House, катедралата Свети Патрик, Националната галерия, галерията Hugh Lane и Helix. Като същевременно осигурява комбинация от местни представления в домове за възрастни хора, болници и рехабилитационни заведения.

Проучването „Forget-Me-Nots Member Survey“ (2019) оценява преживяването на участниците в шест области: удоволствие от хора, музикална насока, социално включване, удоволствие от изпълненията, доброволческа подкрепа и оборудване на мястото на провеждане, комбинирайки оценки на скала с отворена обратна връзка. Членовете особено ценят приобщаващата атмосфера, емоционалното зареждане, социалната връзка и музикалната ангажираност. Мнозина описват хора като

Танцов театър на Ирландия, Well-Dance: Движение под звуците на музиката.
Източник: Изкуство и здраве / Танцов театър на Ирландия (DTI).

пространство, където загубата на памет става по-малко видима и участието се усеща смислено. Въпреки че предложенията за подобрение включват по-добър транспорт, усилен звук и по-големи пространства поради нарастващото членство, цялостната удовлетвореност остава висока (87%).

Организацията "Forget Me Nots" се управлява и подкрепя изцяло от неплатени доброволци от североизточната общност на Дъблин, докато опитни хорови професионалисти ръководят нейното артистично ръководство и акомпанимент на пиано. Проектът се поддържа чрез комбинация от финансова подкрепа, включително доброволни абонаменти, безвъзмездни средства, дарения и приноси в натура от физически лица и партньорски организации. През годините поддръжници като "Creative Ireland", "Fingal County Council", "Member First Credit Union", "HSE", "Collen Construction", "Community Foundation for Ireland" и "Ireland Fund" допринасят за успеха му. Всички събрани средства директно подкрепят дейностите на хора, включително професионални музикални услуги (режисура, композиция, корепетитори, музиканти), логистика на събития и техническа продукция (транспорт, звук и видео), наем на пространство, материали, комуникации, обществени инициативи и социални събития.

Източник и допълнителна информация: The Forget Me Nots Choir.

“Развълнувани сме, че сме удостоени с честта да бъдем включени в Европейския сборник на проекта “Memorable”! Проекти на общността за качествени изкуства като нашия, ръководени от квалифициран професионалист и подкрепени от ентусиазирани местни доброволци, дават възможност на всички участници да процъфтяват заедно в приобщаваща, предизвикателна и забавна среда – учейки се един от друг, докато работим за повишаване на осведомеността за деменцията в общността”.

(Изявление от хоровия екип Forget Me Nots)

EU NO MUSEU

Тази културна дейност осигурява когнитивна стимулация, която подобрява благосъстоянието и подобрява качеството на живот на хората, засегнати от болестта на Алцхаймер и свързаните с нея състояния. Подпомагане на неформалното образование за болногледачи чрез ангажиране с изкуство, научно съдържание и културно обогатяване, като по този начин се насърчава активното и здравословно стареене. Насърчаване на гражданското и социалното включване както за хората с деменция, така и за лицата, които се грижат за тях. Проектът “EU no musEU” дава възможност на хората с деменция да се свържат с личните си житейски истории и да намерят отражения на себе си и спомените си в музейната среда.

Приблизително 20 до 25 доброволци годишно, включително формални болногледачи в сесия и индивидуални лица, подпомагат подготовката на дейността и други логистични аспекти. Фасилитирането на сесиите се ръководи от екип от седем постоянни служители с опит в различни области. Програмата включва и сесии, водени от външни специалисти и тематични изложби. Има месечни сесии за хора с когнитивни увреждания от спектъра на болестта на Алцхаймер и техните болногледачи.

За улесняване на когнитивната и културната стимулация се използва методология, ориентирана към човека. Този подход се съсредоточава върху оценяването и рефлексивното ангажиране с произведения на изкуството, музейни пространства и научно, етнографско или антропологично съдържание, насърчавайки диалога с личните житейски истории на участниците. Тези методи са допълнително подобрени чрез включване на интервенции от различни художествени дисциплини. Този многостранен подход гарантира цялостно и ангажиращо изживяване.

Ключови заинтересовани страни и тяхната роля в подкрепа на инициативата са “Асоциация APOJOVI/APOSENIOR“,;”AMIC - Лига на приятелите на Националния музей на Мачадо де Кастро”; “Неврологична служба на болницата и университетския център в Коимбра” (CHUC); “Факултет по психология и педагогически науки на Университета в Коимбра” (FPCEUC) и “Център по неврология и клетъчна биология на Университета в Коимбра” (CNC.IBILI, UC).

Интересът към продължаване на програмата е потвърден от процента на задържане на участниците (60%). Болногледачите са основните застъпници за неговата приемственост и за прилагането на все

Танц с неформални болногледачи – ЕС в музея в Висеу, юни 2018 г. (Национален музей „Грао Васко“) Източник: © Александра Песоа, MNGV

Насърчаване на пълното внимание. Съвместна сесия – EU no musEU, сесия 55, юли 2017 г. (Национален музей Machado Castro) Източник: © Rita Sousa, доброволец

по-креативни интервенции. Болногледач заявява: “Нямам думи, с които да благодаря и да изразя удоволствието да науча толкова много от всички “наши” хора!”. “EU no musEU” (Аз в музея) адаптира своите стратегии и рутини към различни местни условия и реалности, към друго съдържание на музеите-домакини и към различните средни образователни равнища на участниците.

Източник и допълнителна информация: https://alzheimerportugal.org/programa-eu-no-museu-2/.

KENNST DU NOCH?

‘Kennst du noch?‘ (Спомняш ли си?) е поредица от проекти на Historisches Museum Frankfurt (Исторически музей Франкфурт) и сдружението “Bürgerinstitut e.V.” за хора, живеещи с деменция, и техните роднини и болногледачи, в които спомените на участниците заемат централно място. Спомени в музея, като ключово място за историята на Франкфурт и историите на неговите жители: тук са възможни множество допирни точки с колективна и индивидуална памет.

‘Kennst du noch? Erzählcafé‘ (Спомняш ли си? Група за споделяне) е групова програма за хора, живеещи с деменция, водена от експерти от “Bürgerinstitut” и Историческия музей. Целта е да се предизвикат спомени и биографични, лични преживявания, тъй като много предмети от по-ранни времена вече са изчезнали от ежедневието ни. Носталгичните предмети като плочи, играчки и стари предмети от бита стимулират спомените и по този начин насърчават когнитивните способности, независимостта и качеството на живот. Запомнянето трябва да включва всички сетива, поради което се предлага съпътстваща програма, допълнена с подходяща музика или храна, като закуски, кафе и торта. Фокусът на “Erzählcafés” не е върху самата деменция, а върху благосъстоянието и споделения диалог, който има за цел да има стимулиращ ефект. Засегнатите остават помежду си по време на тази програма: “Независимостта на участниците е ценен актив”, казва Ан-Катрин Адамс, ръководител на отдела за деменция в “Bürgerinstitut”. Въпреки това членовете на семейството също се свързват помежду си чрез кафенетата за разказване на истории: при оставянето и вземането на участниците се създават моменти на диалог.

Първият период на проекта продължава от 2020 г. до 2022 г., а таксата за участие е 160 евро за групова програма с 8 дати. Проектът е спонсориран от фондация “Commerzbank”, фондация “Семейство Шамбах” и фондация “ODDO BHF”. След приключване на проекта в края на 2022 г., той е продължен с променени и нови формати:

‘Kennst du noch? Erinnerungskoffer‘ (Спомняш ли си? Куфар за спомени) е групова програма за здравни заведения. Тематично опакованите куфари съдържат носталгични предмети от ежедневието, които стимулират спомените. Като самоорганизирана среща в малки групи в здравното заведение, това е гъвкава образователна концепция, която се адаптира към индивидуалните нужди

на групата. Придружаващи брошури със съвети и предложения за кандидатстване също са включени и осигуряват практическа подкрепа. “Erinnerungskoffer digital” е безплатната онлайн алтернатива, насочена към хора, живеещи с деменция, роднини и болногледачи, които не могат да посетят музея. Тук фокусът отново е върху носталгичните предмети от ежедневието в различни предметни области, тъй като спомените могат да бъдат стимулирани и онлайн по всяко време, независимо от местоположението.

Източник и допълнителна информация: https://www.buergerinstitut.de/kennstdunoch/.

Екскурс: Пример за повишаване на осведомеността чрез култура и изкуство

JE KUNT ME GERUST EEN GEHEIM VERTELLEN

‘Je kunt me gerust een geheim vertellen’ (Можеш спокойно да ми споделиш една тайна, създадена от MATZER Theaterproducties, текст и режисура от Мадлин Мацер, с благодарности към Джибе Вилемс) е обнадеждаваща и дълбоко лична театрална продукция с музика на живо, която извежда темата за деменцията на сцената по вълнуващ и достъпен начин. Предназначена за широка аудитория, болногледачи, членове на семейството и здравни специалисти (не е предназначена за хора, живеещи с деменция), тя се стреми да започне разговори за загубата на паметта, да представи моменти на хумор и утеха и да даде на публиката интимен поглед към емоционалния свят както на човека с деменция, така и на члена на семейството, който се грижи за него. Като разчупва табутата, увеличава разбирането и насърчава диалога, пиесата допринася за културното участие, благоприятно за деменцията.

Продукцията се основава на личния опит на Мацер с майка ѝ, която е имала болестта на Алцхаймер. След всяко представление се провежда дискусия на публиката, изследваща теми като загуба, памет и комуникация при деменция. Посетителите получават и книжка, съдържаща пълния текст на спектакъла и практически съвети за справяне с деменцията.

Премиерата на продукцията е през октомври 2021 г., като последното ѝ изпълнение се състои през септември 2024 г. Разигравана е в различни нидерландски театри, включително Театър Белвю в Амстердам и Театър Валхала в Ротердам. Цените варират в зависимост от мястото, но билетите обикновено струват около 20 евро. Някои места предлагат цени “Плати колкото можеш”, за да осигурят широка достъпност.

Представлението получава похвали както от публиката, така и от критиците. “Theaterkrant” го описва като “ценен монолог за скитане из лабиринта на деменцията”. Brabant Cultureel хвали емоционалната си честност в показването на болката и освобождението, които идват с освобождаването от страховете и очакванията.

Анализът на въздействието на Мацер разкрива, че тяхната продукция значително повишава осведомеността на публиката и емоционалната ангажираност, като 94% се чувстват дълбоко развълнувани, а 81% съобщават за повишена осведоменост по темата. Представлението насърчава признанието сред 92% от опечалени членове на семейството и подобрява взаимното разбирателство в 72% от случаите. Като цяло продукцията е оценена с 8.8 от 10 и провокира размисъл у 84% от посетителите.

Източник: https://matzer.org/voorstellingen/je-kunt-me-gerust-een-geheim-vertellen/.

Пиесата е поставена от MATZER Theaterproducties, с текст от Мадлен Матцер, с благодарност към Джиббе Вилемс. Режисьор е Мадлен Матцер. Продукцията е насочена към болногледачи, професионалисти и други хора, близки до хора с деменция. Продукцията не е предназначена за хора с деменция, тъй като може да бъде много конфронтационна. Фотограф: Карин Йонкерс, актриса: Юул Врийдаг, Източник: MATZER Theaterproducties

Фотограф: Карин Йонкерс, Актриса: Астрид ван Ек, Източник: MATZER Theaterproducties

07

Източници

1. Baptista, S. C. (2023) Demência: “Ainda há muito estigma”, o caminho para o enfrentar é “tentar ver a pessoa em primeiro lugar”, Expresso, 21 September. Available at: https://expresso.pt/longevidade/2023-09-21-Demencia-Ainda-ha-muito-estigma-o-caminho-para-o-enfrentar-e-tentar-ver-a-pessoa-em-primeiro-lugar-ad94f999.

2. Begley, E., Gibb, M., Kelly, G., Keogh, F., Timmons, S. (2023) Model of Care for Dementia in Ireland. National Dementia Services HSE, Tullamore: https://www.hse.ie/eng/services/publications/olderpeople/model-of-care-for-dementia-in-ireland.pdf.

3. BMFSFJ. (2020) Öffentliche Einrichtungen als Orte gesellschaftlicher Teilhabe für Menschen mit Demenz. [Online]. Available from: https://www.bmfsfj.de/resource/blob/160814/477c7bcbb3e43b9fd9c800c3a9951dd0/oeffentliche-einrichtungen-als-orte-gesellschaftlicher-teilhabe-fuer-menschen-mit-demenz-data.pdf.

4. Brannelly, T. (2011) Sustaining citizenship: People with dementia and the phenomenon of social death. Nurs Ethics 18, 662–671. https://doi.org/10.1177/0969733011408049.

5. Chancellor, B., Duncan, A., Chatterjee, A. (2014) Art Therapy for Alzheimer’s Disease and Other Dementias. JAD 39, 1–11. https://doi.org/10.3233/JAD-131295.

6. Cornejo, C., O’Kelly, C. (2025) Memorable. National Report Ireland. Available from: https://memorable-project.eu/wp-content/uploads/2025/08/Memorable-National-Report-Ireland-.pdf.

7. Evans-Lacko, S. et al. (2024) World-Alzheimer-Report-2024. Available at: https://www.alzint.org/u/World-Alzheimer-Report-2024.pdf.

8. Gomes, V., Santana, I. (n.d.) Programa EU no musEU. Available at: https://alzheimerportugal.org/programa-eu-no-museu-2/.

9. Groot, B., Huynen, S., De Vries, J.D., Huberts, M., Van Vliet, L. (2021) The value of active arts engagement on health and well-being of older adults: A nation-wide participatory study. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(15), p. 8222. Available from: https://doi.org/10.3390/ijerph18158222.

10. Hatton, N. (2021) Performance and Dementia: A Cultural Response to Care. Springer International Publishing, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-51077-0.

11. Holzapfel, V., Eckert, J., Schulze, J., Fröhlich, K. (2025) Memorable. National Report Germany. Available from: https://memorable-project.eu/wp-content/uploads/2025/08/Memorable-National-Report-Germany.pdf.

12. Ilieva, I., Ivanova, K., Marinova, M., (2025) Memorable. National Report Bulgaria. Available from: https://memorable-project.eu/wp-content/uploads/2025/08/Memorable-National-Report-Bulgaria.pdf.

13. Kasper, J.D., Freedman, V.A., Spillman, B.C., Wolff, J.L. (2015) The Disproportionate Impact Of Dementia On Family And Unpaid Caregiving To Older Adults. Health Affairs 34, 1642–1649. https://doi.org/10.1377/hlthaff.2015.0536.

14. Leung, D.K.Y., Chan, W.C., Spector, A., Wong, G.H.Y. (2021) Prevalence of depression, anxiety, and apathy symptoms across dementia stages: A systematic review and meta-analysis. Int J Geriat Psychiatry 36, 1330–1344. Available from: https://doi.org/10.1002/gps.5556.

15. Liu, H., Huang, H., Chiu, Y., Tang, L., Hsu, J., Wu, S., Lin, Y., Lin, H., Su, I., Shyu, Y.L. (2022) Perceptions of community dementia friendliness: A cross-sectional study of people with dementia, family caregivers, service providers, and the general public in Taiwan. Health Social Care Comm 30, 1578–1588. https://doi.org/10.1111/hsc.13490.

16. Movisie (2018) Wat werkt bij culturele interventies voor ouderen: Hoe kunst kan bijdragen aan positieve gezondheid. Available from: https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Wat-werkt-bij-culturele-interventies%20%5BMOV-13684125-1.2%5D.pdf.

17. Netzwerk Kultur und Demenz. (2021) Kulturelle Teilhabe für Menschen mit Demenz. Dokumentation 2015 bis 2021. Available from: https://www.speyer.de/de/familie-und-soziales/seniorinnen-und-senioren/netzwerk-demenz/netzwerk-kultur-demenz/kulturelle-teilhabe-fuer-menschen-mit-demenz.pdf?cid=2rfs.

18. Phillipson, L., Hall, D., Cridland, E., Fleming, R., Brennan-Horley, C., Guggisberg, N., Frost, D., Hasan, H. (2019) Involvement of people with dementia in raising awareness and changing attitudes in a dementia friendly community pilot project. Dementia 18, 2679–2694. Available from: https://doi.org/10.1177/1471301218754455.

19. Polden, M., Readman, M.R., Barnard, T., Godfrey, A., Gray, A., Giebel, C. (2025) Barriers and facilitators to accessing and engaging with arts-based non-pharmacological interventions for people living with dementia: A systematic review. Dementia 14713012251333017. https://doi.org/10.1177/14713012251333017.

20. Regier, N.G., Hodgson, N.A., Gitlin, L.N. (2017) Characteristics of Activities for Persons With Dementia at the Mild, Moderate, and Severe Stages. The Gerontologist, 57(5), pp. 987–997. Available from: https://doi.org/10.1093/geront/gnw133.

21. Saavedra, I., Rodrigues, F., Dantas, C. (2025) Memorable. National Report Portugal. Available from: https://memorable-project.eu/wp-content/uploads/2025/08/Memorable-National-Report-Portugal.pdf.

22. van Boekel, D., Borsje, B. (2025) Memorable. National Report Netherlands. Available from: https://memorable-project.eu/wp-content/uploads/2025/08/Memorable-National-Report-Netherlands.pdf.

MEMORABLE

Българска Алцхаймер Асоциация

SHINE 2Europe

DCU Dublin City University

ISS Institut für Soziale Infrastruktur
Sozialforschung Sozialplanung Politikberatung

AFEdemy age-friendly environments academy